

BLOCAJELE ÎN ECONOMIA DE TRANZIȚIE A ROMÂNIEI*

Ioan ERHAN

O lucrare ce oferă posibilitatea unei mai bune înțelegeri a tranzitiei, pentru evitarea unor riscuri și capcane

Elaborată de un prestigios colectiv de cercetare din Institutul de Economie Națională al Academiei Române, lucrarea "Blocaje în economia de tranzitie a României. Forme de manifestare, cauze, efecte, mecanisme și soluții", se adresează unui cerc larg de cititori, practici din întreg spectrul activităților și profesiilor, oferind posibilitate pentru o înțelegere mai bună a tranzitiei și pentru evitarea unor riscuri și capcane.

Utilitatea concluziilor cercetărilor, cuprinse în lucrare, este cu atât mai importantă cu cât apariția ei a avut loc într-o perioadă în care economia românească, în drumul ei spre economia de piață, trece prin profunde disfuncționalități, cauzele acestora și posibilele soluții, găsindu-le factorii de decizie, sunt prezentate competent de autorii acesteia.

Realizată la solicitarea Fondului Proprietății de Stat, studiul își concentrează atenția asupra unor problematici extrem de complexe și presante, pentru actuala perioadă:

- definirea și identificarea fenomenului de "blocaj" economic în procesul trecerii la mecanismele de piață implică analiza aprofundată a

corelației dintre economiile reală și nominală prin prisma unor ipoteze verosimile, verificabile practic, vizând factorii explicativi determinanți și cei derivați precum și întreprăfundarea nivelurilor macro, mezo și microeconomici;

- analiza pragmatică orientată a realității din perspectiva sistemelor de avertizare, prevenire și/sau eradicare a cauzalității și propagării blocajelor economice.

Cercetarea problematicii blocajelor actuale din economia românească reprezintă o preocupare de larg interes căreia îi sunt dedicate atât eforturile practicienilor cât și ale cercetătorilor.

Lucrarea analizată în rândurile de față este structurată pe 10 capitole¹ și abordează blocajele economiei, adoptând câteva ipoteze de lucru și anume:

- a) orice sistem economic, într-o anumită perioadă, a evoluției sale, poate ajunge în situația de blocaj, distorsiune și disfuncționalitate mai mult sau mai puțin presante;
- b) dincolo de determinarea obiectivă a blocajelor economiei pot fi identificate și o serie de cauze cu caracter subiec-

* Gheorghe Zaman, Constantin Ciutacu, Grigore Vălcănu (coord.)- *Blocaje în economia de tranzitie a României. Forme de manifestare, cauze, efecte, mecanisme și soluții*, Editura Tehnică, 1997. 320 pagini.

¹ Blocaje - precizări noționale, abordări metodologice. 2. Blocajul finanțiar valutar; 3. Dezechilibru între cerere și ofertă; 4. Blocajul investițional - Forme, cauze, efecte și posibile căi de redresare; 5. Blocajul tehnologic; 6. Balanța comerțului exterior și transformarea economică românești; 7. Distorsiuni pe piața muncii; 8. Securitatea socială confruntată cu presiunile și penuriiile economiei de tranzitie; 9. Rezultate preliminare ale privatizării de masă; efecte, probleme și posibile soluții; 10. Încheiere.

tiv a căror înlăturare sau diminuare este condiția *sine qua non* pentru minimizarea și controlul costurilor economico - sociale ale tranzitiei;

c) abordarea complexă a blocajelor, prin prisma multitudinii de interreferențe și condiționări, la diferite niveluri de agregare a economiei, reprezentă o cale cu mult mai eficientă (rezultativă), comparativ cu cea a abordărilor restrânse, fragmentare care, de obicei, sunt considerate că prezintă avantajul potențial al "profundizării", avantaj care totuși, în multe cazuri, riscă să devină empirism mărunt, provocat de adoptarea ipotezei *caeteris paribus* pentru legăturile cu exteriorul ale domeniului (sistemului) analizat.

Inscriindu-se în direcția unor eforturi de contribuție reală în planul cercetărilor legate de clarificarea și soluționarea blocajelor economice ale tranzitiei, lucrarea urmărește cu deosebire obiectivul prezentării unei metodologii de analiză, evitare și prevenire a ajungerii în starea de blocaj. În acest context, o atenție deosebită este acordată modalității de percepție corectă a ceea ce reprezintă fenomenul de blocaj în economie, formările unui anumit mod de a gândi în acest domeniu, lăsând de-o parte posibile stări afective, emoțional ideologizante, impulsionate de una sau alta dintre conjuncturile cu caracter extraeconomic.

Întrucât obiectul de studiu pentru ansamblul lucrării se referă la blocaje ale economiei de tranzitie a României, autorii nu se referă explicit, nemijlocit la evaluarea rezultatelor favorabile și nerezalizările tranzitiei românești în perioada 1990-1996. Implicit însă de aceste rezultate și nerezalizări s-a ținut seama îndeosebi la evidențierea unor factori cu efect de deblocare - blocare economică, premise ale dezvoltării durabile a economiei.

În cele ce urmează nu vom analiza fiecare capitol. Lăsând cititorul să se aplece asupra domeniului său de interes, vom prezenta pe scurt principalele contribuții științifice care caracterizează întreaga lucrare, într-un domeniu de stringentă actualitate pentru economia de tranzitie a

României, înmânunchiate pentru prima dată într-un studiu încheiat de dimensiuni apreciabile.

1) Lucrarea se bazează pe noțiunea de **blocaj economic** definit ca stare **parțial sau total disfuncțională** a unui sistem și/sau subsistem (mecanism) din economie, cauzată de interferență mai mult sau mai puțin determinată obiectiv și/sau subiectiv a unei multitudini de factori de influență de tip determinist și aleatoriu.

2) Spre deosebire de accepțiunea dată blocajului în științele tehnice, potrivit cărora acesta semnifică, de regulă, starea de "nefuncționalitate" a unui dispozitiv, în economie blocajul mai degrabă caracterizează funcționarea defectuoasă, dificilă, neperformantă, cu sincope și *per total* neficiență a unui sistem, în care conexiunea inversă (*feed-back*) dintre *inputuri* și *outputuri* se deteriorează, ducând la irosire de resurse umane, materiale, financiare și naturale, la dezechilibre pe termen mediu și lung, greu de remediat numai de către o singură generație. Blocajul economic este legat de stări de nonoptimalitate și dezechilibre ale economiei naționale sau ale unui fragment al acesteia.

3) Intensificarea blocajelor ca și multiplicarea și interprătrunderea acestora în economie, dincolo de un anumit **prag de permisibilitate**, duc în mod obiectiv la înlăturarea sistemelor vechi de organizare și conducere societală, aşa cum s-a întâmplat în cazul colapsurilor economiilor socialiste de tip totalitar din Europa Centrală și de Est. Determinarea și evitarea atingerii pragului respectiv este de o importanță vitală pentru conceperea și transformarea în practică a oricărei strategii de dezvoltare economico-socială.

4) În general, schimbările mai cuprinzătoare și/sau profunde din sistemele economice pot provoca apariția și dezvoltarea unor stări de blocaj în unul sau altul din elementele componente ale sistemelor respective. Acest lucru a fost și este cu atât mai mult de așteptat pentru economiile aflate în tranzitie de la sisteme de comandă administrativă hipercentralizată la cele bazate pe mecanismele pieței concurențiale instituționalizate. Oricum, se poate

constata că stări de blocaje economice cu durate diferite se pot întâlni atât în economiile dezvoltate (îndeosebi în perioadele de criză și recesiune) cât și în cele în curs de dezvoltare sau în tranziție cum este cazul economiei românești.

5) Tranziția României la economia de piață fiind o transformare profundă de sistem a presupus și încă va presupune costuri economice și sociale , determinat în principal de manifestarea cu intensitate diferențiate de blocaj din economie, în procesul de înlocuire a structurilor vechi cu cele noi, de creare a premiselor durabile pentru punerea în valoare a sistemelor bazate pe predominanța proprietății private.

6) În mod ușual, noțiunea de blocaj, în practică și literatura de specialitate din țara noastră, este aplicată în domeniul finanțier și se referă la incapacitatea cronică a societăților comerciale de a-și plăti datorile și respectiv încasa creațele, ceea ce are ca efect acumularea unui volum însemnat al datoriilor scadente neonorate (aproape 57.000 de miliarde de lei la sfârșitul sem.i.1997), cu efecte propagate nefavorabile asupra activității multor unități care, coroborate, se transformă într-un factor inhibitor, într-un obstacol în calea creșterii economice. Acest flagel afectează treptat și întreprinderile profitabile cu capital majoritar de stat și privat.

Așa cum arată autorii, blocajul finanțier este un fenomen negativ care se întâlnește și în țările cu economie de piață sub denumirea de credite interîntreprinderi (*interentreprise credits*). În aceste țări, dimensiunea și forța blocajelor financiare prin diferențe mijloace, sisteme și instrumente ale economiei de piață pot fi monitorizate, controlate și minimizate din punct de vedere al efectelor nocive, nefavorabile în plan economico-social și nu numai. Nici fostele economii socialiste nu au putut evita manifestarea blocajelor financiare, în posida sistemelor de comandă utilizate în ceea ce privește acoperirea pierderilor unor unități cu profitul altora, compensarea la nivel macroeconomic a datoriilor și scutirea de datorii.

7) În lucrare se demonstrează că **blocajul economic este o noțiune mai largă**

care, în lanțul cauzal, are inserată și determinarea sa finanțieră, fără să se reducă numai la aceasta.

Blocajele economiei de tranziție se referă deopotrivă la :

- **economia reală** (neconcordanța cererii cu oferta și creșterea volumului de stocuri, proliferarea nejustificată economic a intermediarilor, (interpușilor) pe fluxul producător - consumator final, incapacitatea de a perfecționa și a înnovi pe baze competitive produsele și tehnologiile, fracturarea legăturii dintre cercetare, producție și sistemul educațional - formativ etc.);
- **economia nominală** (arierate în creștere, incapacitate cronică de plată a datorilor, activități cu pierderi subvenționate direct sau indirect, inflația persistentă la un nivel ridicat, cronicizarea deficitului bugetar, a datoriei publice externe și a balanței comerciale, rata ridicată a dobânzilor, lipsa generală de lichidități, incapacitatea de a funcționa într-o evoluție satisfăcătoare, ascendentă, a piețelor primară și secundară de capital, neadecvare a volumului și structurii masei monetare la nivelul și structura PIB etc.).

Pe lângă cele două componente majore, blocajele economiei de tranziție mai au încă două componente și anume cea instituțional managerială și legislativ judecătorească. Acuitatea problematicii blocajelor în contextul unor disfuncții ale relațiilor interinstituționale relevă incapacitatea elaborării unor strategii care să confere compatibilitate, consistență și coerentă unor măsuri de stabilizare macroeconomică.

8) **Blocajul finanțier** reprezintă doar o parte în expresie valorică a blocajului economic, o rezultantă a intercondiționării elementelor constitutive, cantitative și qualitative, statice și dinamice. El este **vârful** Eisbergului la baza căruia, în combinații inextricabile și mai puțin transparente, se află multiple cauze. A reduce întreaga

problematică a blocajului economic doar la cea a blocajului finanțier înseamnă o limitare și o hipersimplificare contraproductive în demersul analitic și al găsirii de soluții fiabile pe termenul scurt, mediu și lung.

9) Formele de manifestare ale blocajului economic, în funcție de domeniul analizat, pot fi diferite și reflectă stări deosebite ca intensitate ale disfuncționalității. În lucrare se analizează astfel de forme de blocaj pe cele mai relevante domenii ale economiei naționale (finanțier, monetar, investițional, comerț exterior, cercetare științifică, cerere - ofertă etc.).

10) Lucrarea pledează și credem că reușește să convingă în legătură cu necesitatea de a aborda complex blocajul economic. Inexistența unei astfel de abordări contextuale riscă să se limiteze la o tratare *per se* a blocajului finanțier, cu relevarea dimensiunilor sale cantitative și calitative a structurii datorilor și creanțelor, a orientărilor pe grupe semnificative de agenți economici, din punct de vedere al domeniului de activitate (primar, secundar, terțiar) și al regimului proprietății (de stat, privată, mixtă), fără a ajunge la disernearea factorilor cauzali și fundamentarea remediori.

11) La întrebarea dacă **blocajul finanțier este cauză sau efect a multor imperfecțiuni și stări critice din economia de tranziție**, nu se poate da un răspuns univoc, transțant, dat fiind faptul că dimensiunile mari pe care le-a căpătat în prezent acest fenomen ne determină, inevitabil, la a-l considera simultan efect și cauză. Autorii pledează însă în favoarea opiniei după care, fie chiar și până la un anumit moment, **blocajul finanțier este un efect al unor disfuncții specifice unor blocaje din diferențele compartimentale ale sistemelor și subsistemelor reale din economie, ale guvernării deficitare a firmelor**.

12) Cauza principală derivată a blocajelor din economie în general, a celui finanțier în special, este **pERSISTENȚA UNUI PROCES INFLAȚIONIST galopant la un nivel ridicat, cu efecte perturbator prelungit asupra cererii și ofertei pe piețele factorilor de**

producție, generator de incertitudine, supraasigurării împotriva riscurilor, inhibiții în derularea investițiilor pe termen lung etc. Dacă inflația, în anumite limite, este considerată ca ceva firesc sau chiar un **factor de creștere sui generis**, peste limitele respective aceasta devine **cel mai destabilizator element pentru economie** care, atâtă vreme cât va exista, va alimenta blocajul finanțier. Creșterea haotică a prețurilor perturbă întreaga economie nominală, determină fenomene perverse, înălță orice posibilitate de a face anticipații rationale pentru agenții economici, erodează capacitatea de economisire în investiții, nivelul de trai și redistribuirea echitabilă a veniturilor în consens cu necesitatea creării unor "clase de mijloc" solide.

13) În lucrare sunt prezențăți mai mulți factori cu influență inflaționistă, de altfel cunoscuți și în literatura de specialitate (alinierea prețurilor la materii prime, combustibili și energie, creșterea prețurilor la bunuri și servicii, indexarea salariilor, încărcarea costurilor pentru acoperirea ineficienței, devalorizarea foarte mare și rapidă a monedei naționale în raport cu valutele liber convertibile etc.). Autorii semnalează în acest cadru că **inflația din import** a avut o influență sensibilă asupra blocajului finanțier, contribuind direct la mărirea prețurilor interne.

14) Lucrarea argumentează că **devalorizarea leului** a reprezentat unul din factorii de impact inflaționist, în posida teoriei că aceasta va stimula exportul și va reduce importul. Teoria ar fi valabilă numai cu condiția ca mărimea devalorizării să fie modestă, dacă nu chiar foarte redusă (în nici un caz de proporțiile celei din România) și nu pe termen lung, iar cererea externă pentru produsele românesti de export trebuind să fie suficient de elastică astfel încât să facă față unei eventuale oferte crescânde.

15) Printre cauzele blocajului din economia de tranziție a României cu impact deosebit, lucrarea enumera lipsa de lichiditate și **subcapitalizarea** atât a unităților productive cât și a celor bancare. În ultima analiză, problema se pune în a

acorda preferință producerii inflației la niveluri relativ mari sau creșterii în continuare a blocajelor financiare. Calculele efectuate în lucrare relevă că masa monetară în raport cu mărimea PIB în România este mai mică față de alte țări în tranziție sau cu economie de piață. Metodele de capitalizare a unităților economice sunt diferite, în acest sens politica de credite și a ratei dobânzilor jucând un rol esențial.

16) Blocajul economic și implicit cel financiar își pot diminua gradul de acutizare și prinț-o mai bună asezare a raportului dintre creșterea prețurilor de consum, creșterea salariilor și a productivității muncii, problemă amplu fundamentală în lucrare.

17) Din analizele efectuate se poate trage concluzia că blocajele economice, îndeosebi cele care se referă la ansamblul economiei naționale, pot fi în majoritate eradicate sau substanțial diminuate mai degrabă pe termenele mediu și lung decât scurt. Aceasta întrucât deblocarea presupune aplicarea de strategii coerente care să modifice structurile economiei, iar schimbările structurale, de regulă, necesită timp. Pornind de la această constatare, în lucrare se fac o serie de propuneri convergente cu obiectul deblocării economico-financiare, pe diferite domenii ale economiei naționale și etape ale procesului de reformă, în sensul stopării creșterii blocajului financiar și apoi al reducerii dimensiunii acestuia.

În opinia autorilor, aplicarea setului de măsuri prezentate în lucrare, oricât de incomplet ar fi acesta, pledează pentru abordarea descentralizată și pe domenii concrete a măsurilor antiblocaj care să răspundă totuși coordonat și consistent, pe diferite trepte ierarhice, la cel puțin trei cerințe fundamentale ale realizării macrostabilizării economice și anume:

a) creșterea reală a volumului de bunuri și servicii într-o gamă sortimentală

competitivă, pe piață internă și externă (creșterea PIB la nivel macroeconomic);

b) reducerea inflației la niveluri acceptabile și controlabile;

c) relansarea, prin politici active, a ocupării forței de muncă și reducerea șomajului, îndeosebi a celui de lungă durată, al tinerilor, femeilor și muncitorilor necalificați.

Găsirea mijloacelor pentru conformatarea la cele trei criterii, în cazul economiei românești, este, fără îndoială, nu numai necesară dar și posibilă. Întregul eșafodaj de instrumente, măsuri și politici la cele mai diferite niveluri de agregare economică trebuie să răspundă criteriilor mai sus menționate, singurele în măsură să certifice eficacitatea sau dimpotrivă eșecul oricărei dintr-un instrumente și mecanisme puse în funcțiune. Programele, strategiile și orice alte variabile operaționale, în final, nu sunt apreciate decât prin prisma efectelor concrete în plan economic, social, tehnologic, ambiental și internațional.

Lucrarea constituie o primă abordare complexă a blocajelor din economia de tranziție a României care, prin analizele efectuate, în diferite domenii, oferă elemente de referință, argumentate, noi conceptualizări și instrumentări operaționale pentru factorii decizionali, indiferent de opțiunea lor obiectivă. Ea se adresează deopotrivă cercetătorilor, cadrelor universitare și studenților, nu numai prin analizele valoroase și concluziile vizând acest fenomen nefavorabil din economia de tranziție a României, ci și prin prisma unor noi probleme și deschideri teoretico-metodologice fertile unor cercetări și aprofundări ulterioare.

Remarcând ținuta științifică și utilitatea noii apariții editoriale, evidențiem contribuția coordonării la reușita abordării și a stabilirii opțiunilor de tratare a unui fenomen economic atât de complex.

ISSN 1220-5567